

Sorin-Alexandru VERNEA

Vlad-Victor OCHEA

Drept privat roman

Caiet de seminar

Editura
Hamangiu
2025

CAPITOLUL AL II-LEA.

Istoria socială și politică a Romei

A. Aspecte teoretice

§1. Organizarea socială a Romei în epoca prestatală (gentilică)

- perioadă: începând din 754-753 î.Hr. până la jumătatea sec. VI î.Hr.;
- triburi fondatoare: latini, sabini, etrusci;
- categoriile sociale:
 - **patricieni**: urmași ai triburilor fondatoare;
 - **plebei**: populația autohtonă.
- organizarea patriciatului: 300 de ginți, 30 de curii, 3 triburi;
- plebeii nu aveau acces la conducerea orașului;
- organele sociale de conducere, fără caracter statal:
 - **Comitia Curiata** – îndeplinea cele mai importante atribuții, organizată în 30 de curii, fiecare având câte un drept de vot;
 - **regele** – era ales de *Comitia Curiata* și exercita atribuțiuni militare ori de ordin religios;
 - **Senatul** – era format din șefii celor 300 de ginți. Avea rolul unui „sfat al bătrânilor”.

§2. Reformele lui Servius Tullius

- perioada: jumătatea sec. VI î.Hr.

Reforma socială a determinat apariția unei stratificări sociale pe criteriul *censului*, respectiv, întreaga populație a Romei a fost împărțită pe criteriul averii în 5 categorii, fiecare categorie fiind împărțită în centurii (atât unități militare, cât și unități de vot):

- prima categorie includea cetățenii romani cu o avere mai mare de 100.000 ași;

- a doua categorie includea cetățenii romani cu o avere cuprinsă între 75.001 și 100.000 ași;
- a treia categorie includea cetățenii romani cu o avere cuprinsă între 50.001 și 75.000 ași;
- a patra categorie includea cetățenii romani cu o avere cuprinsă între 25.001 și 50.000 ași;
- a cincea categorie includea cetățenii romani cu o avere cuprinsă între 11.000 și 25.000 ași.

Toate cele 5 categorii au fost împărțite în 193 de centurii, din care 98 se aflau în prima categorie.

Reforma administrativă a determinat apartenența la comunitate în funcție de criteriul teritorial: teritoriul Romei a fost împărțit în triburi (în sensul de cartiere), rezultând 4 triburi urbane (aflate între zidurile cetății) și 17 triburi rurale (aflate în exteriorul zidurilor cetății).

Cele două reforme marchează **trecerea de la societatea gentilică la cea organizată în stat**, prin marcarea existenței stratificării sociale și apartenenței la comunitate pe criteriul teritorial.

§3. Organizarea socială și politică a Romei în epoca Regalității

– perioada: mijlocul sec. VI î.Hr. - 509 î.Hr.

Categoriile sociale erau reprezentate de **patricieni** și **plebei**, între care existau inegalități de natură politică, juridică și economică:

- pe plan politic, spre deosebire de patricieni, plebeii nu aveau acces la lucrările *Comitiei Curiata*;
- pe plan juridic, normele dreptului erau cunoscute numai de către pontifi, care erau aleși din rândul patricienilor, iar în momentul consultării acestora, răspunsurile erau părtinitoare, în favoarea patricienilor;
- pe plan economic, spre deosebire de patricieni, plebeii nu primeau spre exploatare terenuri din *ager publicus*.

– sclavia a apărut într-un stadiu incipient, având caracter domestic.

Organele de conducere politico-administrative erau reprezentate de:

- **rege** – veritabil șef de stat, cu atribuții administrative, judiciare și militare;
- **Senat** – organism colectiv, format în continuare din 300 de membri, cu rol consultativ^[1];
- **Comitia Curiata** – atribuții de ordin religios și în domeniul privat;
- **Comitia Centuriata** – cele mai importante atribuții administrative și judiciare.

§4. Adunările poporului și categoriile sociale în epoca Republicii

- perioada: 509 î.Hr. - 27 î.Hr.;
- perpetuarea conflictelor dintre patricieni și plebei până în sec. III î.Hr.;
- apariția unor noi categorii sociale:
 - **nobili** – deținătorii înaltelor magistraturi republicane și urmașii lor. Promovau conservarea magistraturilor republicane;
 - **cavaleri** – *homini novi*, în principal din negustori și bancheri. Promovau o formă de organizare centralizată, pentru asigurarea desfășurării activităților comerciale;
 - **proletari** – oameni liberi, săraci, cu drept de vot. Denumirea provine de la termenul latin *proles* care semnifică copii^[2];
 - **sclavi** – nu erau considerați persoane, ci bunuri. Sclavia devine clasică și constituie baza producției economice.

^[1] A.-J. ANDREI, *Particularitățile sistemului juridic roman, op. cit.*, p. 31.

^[2] Prin „cumpărarea” dreptului de vot al proletarilor, instituțiile tradiționale ale democrației romane au devenit forme goale de conținut; a se vedea, în acest sens, A.-J. ANDREI, *Particularitățile sistemului juridic roman, op. cit.*, p. 39.

Adunările Poporului:

- **Comitia Curiata** – atribuții restrânse, de ordin religios și în domeniul privat;
- **Comitia Centuriata** – atribuții administrative;
- **Concilium Plebis** – adunarea plebeilor, adopta hotărâri numite *plebiscite*, la origine valabile numai pentru plebei;
- **Comitia Tributa** – adunare organizată pe cartiere (triburi) la care participau toți cetățenii romani.

Senatul constituia principalul factor de echilibru, deși nu avea atribuții legislative. Numărul senatorilor a ajuns la 600 în vremea lui Sulla și la 900 în vremea lui Caesar.

§5. Magistrații în epoca Republicii

Definiție: înalți funcționari ai statului care exercitau atribuții administrative, judiciare și militare.

Imperium – dreptul de comandă, presupune dreptul magistratului de a convoca poporul în adunări și de a comanda legiuni romane. *Imperium* aveau consulii, pretorii și dictatorii.

Potestas – dreptul de a administra. *Potestas* aveau tribunii, cenzorii, questorii și edilii curuli. Mandatul fiecărui magistrat era de 1 an, cu excepția censorilor (18 luni) și a dictatorilor (6 luni).

- **consulii** – cea mai veche magistratură. Consulii exercitau funcțiile de conducere ale statului;
- **tribunii** – magistratură accesibilă doar plebeilor. Tribunii aveau drept de veto în privința actelor de natură a afecta interesele plebei;
- **cenzorii** – efectuau recensământul persoanelor și al bunurilor. Vegheau, alături de Senat, la respectarea tradițiilor și moravurilor poporului roman;
- **pretorii** – organizau judecarea proceselor private. Pretorul urban organiza procesele dintre cetățenii romani, iar preto-

rul peregrin organiza procesele dintre cetățeni și peregrini^[1];

- **edilii curuli** – asigurau poliția și aprovizionarea. Organizau procesele privitoare la actele juridice încheiate în târguri;
- **questorii** – organizau strângerea impozitelor și administrau arhivele statului;
- **dictatorii** – magistrați aleși cu caracter excepțional, în momente de pericol. Pe durata mandatului exercitau întreaga putere în stat, celelalte magistraturi fiind suspendate.

§6. Organizarea socială și de stat a Romei în epoca Principatului

– perioada: 27 î.Hr. - 284 d.Hr.

Organizare socială:

- categorii sociale: **honestiores** (cei onorabili) și **humiliores** (cei umili). Prăpastia dintre bogați și săraci se adâncește;
- apare o nouă categorie socială: **colonii**. Aceștia sunt oameni liberi, obligați față de marii proprietari funciari printr-un contract de locațiune. Există trei categorii: coloni voluntari, coloni siliți, coloni servi.

Organizarea statului:

- **principele:**
 - Octavian a devenit *Primus inter pares* și *Imperator Caesar Augustus*;
 - exercita întreaga putere în stat.
- **Senat:**
 - formal, competențele sale sunt lărgite, dobândește dreptul de a adopta hotărâri obligatorii numite *senatusconsulta*;

^[1] Pretorii urbani au influențat linia de evoluție a dreptului civil, în timp ce pretorii peregrini au contribuit la cristalizarea instituțiilor de *jus gentium*; a se vedea A.-J. ANDREI, *Particularitățile sistemului juridic roman*, op. cit., p. 34.

- prin măsurile succesive destinate a reface prestigiul Senatului, acesta a fost transformat, în realitate, într-o anexă a puterii imperiale^[1].
- **magistrații:**
 - atribuțiile acestora scad în importanță, însă, formal, magistraturile republicane se păstrează;
 - apar noi magistraturi subordonate în mod direct principelui.

§7. Organizarea socială și de stat a Romei în epoca Dominatului

– perioada: 284 d.Hr. - 565 d.Hr.

Organizare socială:

- se observă o **decădere generalizată** a societății romane^[2];
- poziția celor bogați se consolidează, aceștia intrând, uneori, în conflict cu politica imperială. Cei bogați erau desemnați prin termenul **potentiores** (cei puternici), iar cei săraci prin termenul **humiliores** (cei umili);
- se formează o cvasi-nobilime, organizată pe sistemul cas-telor închise și ereditare;
- colonatul servaj se generalizează.

Organizare statală:

- împăratul purta denumirea de **Dominus et Deus** (Stăpân și Zeu) și exercita puteri nelimitate. Conducea cu ajutorul unui **Sacrum Consistorium**, consiliu format din apropiații acestuia;
- funcționarii se împart în **Dignitates** și **Officia**;
- Senatul decade, ajungând să fie asimilat senatelor municipale;
- magistraturile devin funcții decorative;

^[1] A.-J. ANDREI, *Particularitățile sistemului juridic roman*, op. cit., p. 139.

^[2] E. MOLCUȚ, op. cit., p. 34.

- în anul 395 d.Hr. Imperiul s-a împărțit în Imperiul Roman de Apus și de Răsărit;
- în anul 476 d.Hr. a căzut Imperiul de Apus;
- în anul 565 d.Hr. Imperiul de Răsărit s-a bizantinizat.

B. Probleme dificile din materie

Criteriile de diferențiere dintre organizarea prestatală și stat. Importanța reformelor lui Servius Tullius

În *societatea prestatală*, numită și societate gentilică, identificăm două trăsături definitorii: (i) lipsa stratificării sociale și (ii) apartenența la comunitate pe criteriul legăturii gentilice.

Cât privește lipsa stratificării, reținem că toți membrii comunității erau egali între ei, niciunul neavând o poziție socială superioară celorlalți. Deși reținem că în epoca prestatală Roma era condusă de un rege, acesta nu era un veritabil șef politic sau administrativ, ci un șef militar, iar în timp de pace, regele făcea parte din aceeași categorie socială cu restul poporului roman.

Referitor la apartenența la comunitate, reține că după fondarea Romei, populația acesteia a fost reprezentată de *populus romanus*, respectiv latinii, sabinii și etruscii, aceștia fiind triburile fondatoare. Alături de ei, existau autohtoni, așezați pe teritoriul Romei, dar care nu erau considerați parte a poporului roman. Urmașii celor trei triburi fondatoare au purtat denumirea de patricieni, iar urmașii autohtonilor s-au numit plebei.

Patriciatul roman era organizat în trei triburi, treizeci de curii și trei sute de ginți. Așadar, ginta era o comunitate romană, formată dintr-un număr variabil de persoane, toți membri ai acelorași familii ori grupuri de familii. Legătura de rudenie, chiar și îndepărtată dintre ei, purta denumirea de legătură gentilică. Astfel, în societățile prestatale, apartenența la comunitate era dată de legătura gentilică (de rudenie) dintre membri. Cei care locuiau pe același teritoriu (precum autohtonii), dar nu aveau legături gentilice cu populația romană, nu erau considerați membri ai comunității.

În *societatea statală* condițiile de existență sunt diametral opuse, astfel, pentru ca organizarea unei comunități să fie calificată drept stat era necesară întrunirea a două trăsături definitorii: (i) stratificarea socială și (ii) apartenența la comunitate pe criteriul teritorial.

Referitor la stratificarea socială, reținem că aceasta presupune existența a cel puțin două clase sociale diferite, aflate în raport de inegalitate. La Roma, aceasta a apărut prin reforma socială a lui Servius Tullius, care a împărțit întreaga populație de pe teritoriul Romei, indiferent dacă aceasta era formată din patricieni sau plebei, după criteriul averii. Astfel, în cadrul societății au apărut mai multe categorii sociale, din care puterea de decizie aparținea primei categorii (a celor cu avere mai mare de 100.000 ași, întrucât dețineau 98 din totalul de 193 de centurii, respectiv de voturi).

Cât privește apartenența la comunitate pe criteriul teritorial, reținem că după reforma administrativă a lui Servius Tullius, așezarea statornică într-unul dintre cartierele Romei determina apartenența la statul roman, indiferent de originea socială a locuitorului ori de existența vreunei legături de rudenie cu ceilalți membri ai comunității.

C. Verificarea cunoștințelor

I. Întrebări grilă:

1. Regele, în epoca prestatală:

- a) era un veritabil șef politic și administrativ;
- b) exercita atribuțiuni militare și de ordin religios;
- c) era ales de Senat.

2. Senatul, în epoca Republicii:

- a) era format din șefii ginților și avea rolul de „Sfat al bătrânilor”;
- b) nu poate adopta senatusconsulte;
- c) decade, ajungând să fie asimilat senatelor municipale.

3. Cavalerii:

- a) promovau o formă de organizare centralizată;